

ideo liberum esse Deo talem immittere cogitationem, per quam præscit voluntatem non esse movendam ad consensum, etiamsi posset immittere aliam magis congruentem. Item aiunt, necessarium esse fateri, in manu Dei esse immittere varias cogitationes, quibus cogitatio movens, ad bonum honestum retardetur, et ideo voluntas non consentiat, etiamsi posset: et rationem reddunt, quoniam nihil horum est violentum, nec injustum, quia oppositum non est debitum voluntati, et ita respectu dæmonum, sed damnatorum, potest habere rationem justæ pœnæ. Igitur juxta hanc doctrinam Deus peculiari providentia procurat, et facit ne cogitatio honesta, et sufficiens ad operandum bonum sit talis, cui voluntas consensura sit: nam si ad hunc finem immittit alias cogitationes, quæ impediunt, seu remittant cogitationem honestam, ne voluntas de facto illi consentiat, profecto non tantum negando, sed etiam agendo causa est talis obstinationis.

12. *Expugnatur primo.* — Quod autem hoc admittendum non sit, declaro: quia imprimis in Angelis verum non est, secundum communem cursum naturæ Deum determinare intellectum uniuscujusque ad primam cogitationem particularem, seu moralem: nam, ut supra libro secundo probavi, per naturalem cognitionem, quam Angelus de seipso habet, voluntate sua se determinat ad cogitandum de hac, vel illa re in particulari. Dæmones ergo, in quibus naturalia integra sunt, hoc modo habent cogitationes suas particularium, et contingentium objectorum; omitto enim necessariam cogitationem sui status, et miseriam, quam semper habere coguntur, ut infra dicam, nam illa quasi naturalis est, et necessaria: nunc loquimur de cogitationibus contingentibus, et variabilibus, et de his dicimus non esse, vel inchoari ab extrinseco agente, sed per voluntatem ipsius Angeli determinari. Quamvis aliquando possint extrinsecus excitari per locutionem alterius Angeli, vel etiam Dei: ergo ex vi hujus determinationis, tam potest contingere, cogitationem talem esse, ut illi consensura sit voluntas etiam in præscientia Dei, quam est possibile oppositum; ergo ut de facto nunquam sit cogitatio congrua, necesse est, ut Deus non sinat voluntatem dæmonis se determinare ad eam cogitationem, quam Deus prævidit habituram effectum bonæ voluntatis, si habeatur. At vero talis modus providentiæ, et curæ videtur valde repugnans bonitati divinæ, quia hoc modo videre-

tur Deus esse positiva, et principalis causa malitiæ moralis singularum operationum dæmonis, quando ex tali providentia, et cura Dei proveniret. Probatur sequela, quia si Deus relinqueret voluntatem dæmonis omnino libere cogitare quæ vellet, et prout vellet, interdum fortasse haberet cogitationem, quæ illum ad aliquod opus honestum bene exequendum cum effectu induceret: ergo ut talis effectus infallibiliter nunquam sequatur, necessarium erit Deum peculiari cura immittere dæmoni alias cogitationes, quæ efficaciam honestæ cogitationis impediunt, ne unquam bene operetur: hæc autem cura, et sollicitudo (ut sic dicam) profecto est a divina voluntate aliena.

13. *Impugnatur secundo.* — Declaraturque in hunc modum, nam aliud est Deum dare hanc, vel illam cogitationem honestam, vel saltem non malam, prævidendo hominem, vel Angelum cum illa non esse bene operaturum, et nolle dare meliorem, licet præsciat effectum bonæ operationis esse habituram: aliud vero est determinare cogitationem ad talem modum, vel immittere cogitationes alias impediunt, vel remittentes honestam, ne effectum bonæ operationis habere contingat; nam in priori modo, impedire bonam operationem non est finis, nec ratio dandi, vel non dandi talem, aut talem cogitationem, et ideo optime potest Deus id facere propter alios fines suæ providentiæ, cum non sit debitor melioris cogitationis. At vero in posteriori modo dicitur Deus operari directe, et ex intentione ad impediendum effectum bonum honestæ cogitationis, ita sufficientis, ut in præscientia Dei futura esset efficax, seu habitura fuisset effectum, si Deus specialiter id non impediret. Hoc autem dicimus repugnare bonitati Dei, quia licet dare hanc vel illam cogitationem non malam de se sit indifferens; tamen dare illam ex intentione impediendi bonum opus est moraliter malum, et recte rationi contrarium, quia finis sic intentus honestus non est, et maxime quando impedire talem operationem est virtualiter necessitare ad malum, quoad specificationem, ut in præsentia esset. Quoniam (ut supponimus) talis voluntas necessario est aliquid volitura: ergo si ex directa intentione impeditur, ne bene vellet, virtualiter intenditur, ut male operetur. Ergo si Deus habet illam conditionatam præscientiam, quod dæmon, si habeat has, vel illas cogitationes, quas de facto habiturus est per totam æternitatem, licet aliqua ex illis sufficientes sint ad bene operandum, nihilominus nunquam cum illis bene operabi-

tur, talis præscientia non potest fundari in voluntate Dei positive impediende, vel specialiter providente, ne sequatur talis effectus, sed aliunde provenire debet, et ideo alia causa obstinationis voluntatis quærenda est, in qua infallibiliter ille eventus, et consequenter etiam talis præscientia fundetur.

14. *Impugnatur ultimo.* — Ultimo contra dictam rationem objicitur, quia juxta illam dæmon simpliciter erit potens ad bene operandum, etiamsi nunquam sic operaturus sit; nam qui habet libertatem et auxilium sufficiens, simpliciter est potens, licet non sit facturus. Sicut de homine obstinato in via potest Deus præscire nihil boni esse operaturum in toto tempore vitæ, et nihilominus erit simpliciter potens ad bene operandum, quia libertatem habet cum sufficiente auxilio. Unde etiam sequitur obstinationem dæmonum non esse majorem, quam sit obduratio in multis viatoribus, quod admitti non potest. Respondent, esse discrimen, quia dæmones per revelationem cognoscunt se nunquam esse bene operaturos, non autem viatores. Sed imprimis prior pars de revelatione dæmonum sine fundamento excogitata est ad hanc differentiam constituendam, nam si dæmones ex vi sui status, sine noticia secreti consilii Dei, non cognoscunt evidenter se nunquam esse bene operaturos gratis et sine fundamento, talis præscientia ex revelatione eis tribuitur; utique absolute loquendo de quacumque bona operatione; nam de vera conversione ad Deum bene norunt, nunquam eam habituros, quia sciunt se esse privatos omni gratia Dei, quia hoc ad essentialem (ut sic dicam) eorum penam perpetuam pertinet. Secus vero est de omnibus, et singulis moralibus operibus, ideoque vel in aliquo evidente principio sciunt se talia opera nunquam facturos, vel certe solum id credunt ex suo malo proposito, quod firmissimum, et immutabile ex malitia sua cogitant.

15. Alia vero pars, quod viatores non habeant talem revelationem, fortasse de facto vera est, tamen de possibili non repugnat statui vitæ. Nam sicut Christus revelavit Petro se fuisse negaturum, ita potuit revelare Judæ desperationem suam, vel etiam nihil boni ab hora cænæ, usque ad mortem fuisse operaturum, si ita futurum fuit, ut fortasse fuit: nam hoc posito, non magis hæc revelatio, quam illa repugnat, hoc autem imprimis satis est, ut illa etiam pars sit incerta. Deinde inde etiam fit, ut differentia illa non sufficiat ad distinguendam obstinationem termini ab ob-

duratione vitæ, quia etiamsi in viatore talis revelatio ponatur, non erit obstinatus sicut dæmon, vel erit extra viam: et confirmatur, nam vel illa revelatio formaliter destruit, seu impedit sufficientiam auxilii, quia non potest liberum arbitrium contra actualem cogitationem talis revelationis conari, et sic verum non erit, dæmonem habere cogitationem sufficientem ad operandum bonum honestum, quia illa actualis revelatio insufficientem reddit quamcumque cogitationem boni honesti: vel illa revelatio actu etiam considerata non impedit sufficientiam cogitationis honestæ, et sic non obstante tali revelatione, manebit in dæmone absoluta potestas bene operandi, sicut in viatore manet.

16. *Secunda principalis opinio in hoc capite.* — Propter hæc dixerunt alii, causam privativam obstinationis dæmonum esse carentiam, non alicujus auxilii gratiæ, vel cogitationis, ut dicebat prima opinio, sed generalis concursus, sine quo voluntas creata nihil operari potest. Ita indicat Marsilius, in 2, q. 5, a. 3, post 4 concl., quamvis obscure loquatur, clarius id tradit Paludanus, in 4, d. 50, q. unic., num. 16, et consentit Molina, 1 p., q. 64, a. 2; et Scotus non omnino displicet hæc ratio, quamvis in illa non persistat; et fundari potest hæc opinio, quia juste potuit Deus negare hujusmodi concursus omnibus damnatis propter illorum demeritum, et hoc modo facile intelligitur, cur damnati nunquam bonum opus efficiant; ergo hæc est assignanda ratio illius effectus, quia illa sola est sufficiens, et sine illa nulla potest assignari. Quod si objiciatur, quia illud esset perpetuum miraculum: respondet Paludanus quod licet respectu viatoris illud esset miraculum, non tamen respectu damnati, quia est quasi connaturale illi statui. Itaque dici poterit præternaturale, vel etiam supernaturale per comparisonem ad puram naturam, non tamen miraculosum, qui est secundum ordinariam legem tali statui consentaneum. Magis enim supernaturale est, spiritum torqueri ab igne corporeo, vel Angelum videre Deum, et nihilominus illa non dicuntur propria miracula.

17. *Objicit Scotus.* — *Responsio expeditior.* — Sed instat Scotus, quia illa denegatio concursus, quando causa proxima est potens, et habet omnia alia requisita ad operandum, esset perpetua quædam violentia, quia esset contra internam inclinationem talis causæ, seu voluntatis. Responderi autem posset juxta multorum sententiam, qui dicunt, vel violen-

tiam non fieri sine actione positiva contra impetum naturæ, vel saltem non sine privatione alicujus formæ intrinsecæ, vel denique violentiam non inferri ab auctore naturæ, præsertim quando propter legem universalem aliquid agit, vel negat præter ordinem particularis naturæ, ut quando movet sursum aquam ad replendum vacuum. Verumtamen ab his opinionibus abstrahendo, nullum inconveniens censeo, concedere (si necessarium sit) Deum perpetuo inferre aliquam violentiam damnatis, quia illa etiam esse potest pœna eorum meritis debita: imo aliqua violentia, vel coactio in ipsa ratione pœnæ, quantum in ipsa est, includitur. Cur enim non dicemus detentionem perpetuam in loco inferni esse violentiam spiritibus? Igitur propter solam violentiæ rationem non esset illa causa improbanda. Alii vero obijciunt, quia ex illa causa solum potest inferri, dæmones nunquam esse bene operaturos, non vero quod non possint bene operari, quia semper retinent intrinsecam potentiam. Sed hoc etiam non est magni momenti: nam revera potentia sine Dei concursu non est simpliciter sufficiens ad operandum; et ideo si non habet paratum Dei concursum, simpliciter dicenda est impotens ad operandum, facta nimirum dicta suppositione, quamvis secundum quid, id est, ex parte sua sit potens.

18. *Prædictum opinionis fundamentum probabile non tamen satis placet.* — Quapropter rationem hanc probabilem censeo. Nihilominus tamen mihi non omnino satisfacit, quia licet damnati digni sint privari generali concursu ad omne bonum operandum: et sicut a Deo libere datur, ita etiam libere negari possit: nihilominus quod Deus per se intendat impedire, ne dæmones aliquid boni efficiant, et quod propter hunc finem Deus neget prædictum concursum illum ad mala opera concedendo, non videtur ita decens, nec consentaneum divinæ bonitati, quia finis ille impediendi omnem actionem bonam non videtur per se amabilis, nec Deo dignus, etiamsi dicatur Deus id velle in pœnam præcedentium peccatorum. Et declaratur amplius, quia alias mala opera, quæ dæmones faciunt libere, saltem quoad exercitium, non fierent tantum Deo permitte, sed etiam Deo volente, quod nemo concedet. Sequela probatur, quia permissio solum habet locum, quando Deus ex parte sua nihil aufert necessarium, ut voluntas hoc, vel illud operari possit, ut ex materia de Grat. suppono; ergo si Deus ex se negat concursum necessarium ad bonum opus, eo ipso non permittit,

(ut sic dicam) bonum opus fieri, sed potius absolute, et præveniente decreto executivo, vult non fieri: ergo e contrario etiam non permittit opus malum fieri a dæmone, sed absolute vult fieri. Dices, dæmonem semper operari libere, quoad exercitium, et ideo quodlibet opus ejus in particulari sumptum permitti a Deo. Sed hoc non satisfacit, quia licet verum sit, unum malum opus comparatione alterius tantum permitti, nihilominus tamen necesse est, ut Deus absolute velit, talem voluntatem male operari, quia simpliciter vult illam operari, nam ad hoc dat facultatem volendi, et concursum, et ex se vult, ut non possit bene operari, negando illi concursum; ergo simpliciter vult, ut male operetur; nec satisfacit, qui dixerit, hanc esse voluntatem virtuales, non formalem, tum quia in moralibus eadem est utriusque ratio, tum etiam quia quidquid Deus vult virtualiter, vult etiam formaliter, et expresse, quia hoc ad perfectionem voluntatis ejus pertinet.

CAPUT X.

AN DÆMONUM OBSTINATIO EX ALIQUA CAUSA POSITIVA INTRINSECA, VEL EXTRINSECA PROVENIAT.

1. *Quidam pro causa positiva obstinationis assignant habitum pravum a Deo infusum.* — Secunda causa, quam initio superioris capituli cogitari posse diximus circa dæmonum obstinationem, erat positiva aliqua res, vel forma ipsum impediens, ne valeat bene operari; hanc ergo admittunt aliqui, et in ea assignanda sunt etiam opiniones. Prima est, illam impotentiam provenire ab habitu vehementer inclinante voluntatem dæmonis ad male operandum, et tantum necessitatem inferente, ut voluntas non possit ei resistere. Hunc autem habitum dicit hæc sententia infundi a Deo, quia non potest alia ejus causa cogitari; nam Angelus malus non acquisivit talem habitum per proprium actum, quia solum peccavit una, vel alia specie peccati, per cujus actum nec potuit acquirere habitum in omnibus materiis vitiorum, et omnibus virtutibus contrarium: nec etiam per multos actus potuisset tam vehementem habitum acquirere, ut voluntati necessitatem imponeret; solus ergo Deus talem habitum potest infundere. Quod autem hic habitus sit necessarius, probatur, quia causa positiva obstinationis non potest esse, nisi dispositio intrinseca vo-

luntatis, quia ab extrinseco non fit impotens, ut in præcedenti puncto probatum est, sed illa dispositio non est aliquis actus, quia nullus est semper inhaerens voluntati Angeli; ergo oportet ut sit habitus, qui perpetuo in voluntate permanet. Hanc opinionem defendit Aureolus, in 2, d. 7, quæst. 1, a. 1; et sequitur Holcot, in 2, q. 4, versus finem, litt. K K, et probabilem reputat Major, in 2, d. 7, q. 1.

2. *Improbatur primo. — Improbatur secundo, quod talis habitus non necessitet voluntatem, quoad exercitium.* — Hæc vero sententia nullatenus probanda est. Nam, ut dixit Marsilius, in 2, q. 5, ad 3, male sonat, nam facit (inquit) *Deum auctorem mali culpæ.* Hoc enim ex illa sequi videtur, quatenus ait, Deum inclinare voluntatem ad malum, mediante habitu a se infuso, quod maxime repugnat divinæ bonitati, etiamsi talis inclinatio necessitatem inducat, imo tunc maxime, quia tunc in solum Deum talis de ordinatio voluntatis refunditur, ut paulo post contra aliam sententiam latius ostendemus. Deinde argumentor in hunc modum, quia vel ille habitus necessitet voluntatem, quoad exercitium actus mali, vel tantum quoad specificationem: neutrum dici potest; ergo non potest voluntas dæmonis per hujusmodi habitum reddi simpliciter impotens ad operandum bonum; consequentia probatur, quia (juxta prædictam sententiam) impotentia simpliciter operandi bonum oritur ex necessitate absoluta operandi malum per habitum illi inducta, quæ necessitas non nisi altera ex illis duabus esse potest. Probatur ergo minor de necessitate, quoad exercitium, quia voluntas essentialiter, vel saltem per seipsam est domina sui actus, sed per habitum superadditum non privatur illa potestate, imo per nullum habitum illa potestas diminuitur in se, et extrinsece, licet per additionem alicujus inclinationis impediatur, et quasi extrinsece minuatur, ut recte notavit D. Thomas 1, 2, q. 85, art. 1, ad 2. Unde recte concludit, per multiplicationem peccatorum, vel quaecumque intensionem habituum ab illis provenientem nunquam posse voluntatem privari libertate circa suum actum, vel circa usum talis habitus, quia nimirum voluntas in seipsa non minuitur, et ideo semper in illa manet integra potestas, vel suspendendi actum, vel alium repugnantem efficiendi, in qua potestate libertas consistit. Accedit, quod habitus voluntatis non tollit indifferentiam in judicio rationis, quæ est radix libertatis: ergo quamvis voluntas sit tali habitu affecta, potest ratio proponere

objectum, ut bonum, in quo est aliqua ratio mali. imo et actum circa tale objectum potest proponere, ut bonum non necessarium (loquimur enim de intellectu non vidente Deum); ergo nec objectum, nec actus, quamvis directe ut amabilis proponatur, potest illam necessitatem voluntati inferre; ergo cum alias potestas voluntatis integra in se maneat, non obstante habitu, libertas circa talem actum, et objectum integra manebit, ac subinde non potest solus habitus necessitatem quoad exercitium inducere.

3. *Deinde quod non necessitet, quoad speciem.* — Altera vero pars de necessitate quoad specificationem tantum, eodem fere discursu probari potest, quia libertas illi necessitati opposita etiam consistit in potestate intrinseca voluntatis ad efficiendum, non solum actum moraliter malum, sed etiam bonum, et honestum, supposita indifferentia rationis jam explicata: sed habitus neutrum horum intrinsece diminuit; ergo nec potest tollere libertatem, quoad specificationem, seu, quod idem est, contrariam necessitatem inducere: et declaratur amplius, quia necessitas, quoad specificationem non est ad unum actum determinatum non solum in individuo, verum etiam nec in specie, vel proximo genere, ut in præsentia materia est manifestum; quia hæc necessitas in præsentia solum dicitur esse inter bonum et malum morale: malum autem morale indifferens est ad plurima vitia et peccata, inter quæ dicitur manere libertas in voluntate dæmonis, etiam quoad specificationem, licet insit necessitas intra latitudinem illius objecti: ergo talis necessitas non potest provenire ab aliquo habitu, quia omnis habitus inclinatur ad determinatam speciem vitii; unde non facile potest intelligi habitus, qui inclinet voluntatem ad malum in communi, et veluti sub disjunctione ad omnes species mali. Præsertim, quia malum non potest intendi sub ratione mali, unde nec habitus potest inclinare ad malum, quia malum est, sed semper inclinatur sub aliqua ratione boni; nulla est autem ratio boni, cum qua conjunctum sit omne vitium, seu omne malum morale; ergo nec potest cogitari habitus, qui ad malum in communi determinet voluntatem. Dices, licet hæc necessitas ab uno solo habitu non proveniat, posset fieri per collectionem plurium, et totam illam dæmonibus infundi; sed hoc refutatur ex dictis, tum quia hoc modo tribuitur Deo, quod sit principalis causa omnium peccatorum dæmonum, et omnium vitiorum auctor, tum